

una forma completament hipotètica —fabricada—, és inversemblant a tot ser-ho, o millor dit és un joc de lletres i no pas una combinació de sons, solament possible en el paper i no en el llenguatge oral;¹ caldria forçosament la influència d'un mot que terminés en *-cata*, car la *c* de la terminació *-cta*, assimilada a la *-r* en italià des de un període molt antic, i ja abans purament implosiva, era inapta per convertir-se en una *-c* plena i intervocàlica.² El problema semblava, doncs, encallat en un freu sense sortida, fins al DCEC, on vaig trobar-li l'obertura ja resumida, a la qual a penes ha fet ningú cap objecció.

Que la fragata de l'Edat Mitjana i de l'època renaixentista era una embarcació menor, una mera xalupa o panescalm, i més aviat petita, és un fet subratllat llargament per Vidos mateix, i per Jal i el *Diz. di Marina*. Aquest defineix: «palischermo [=panescalm] piú piccolo della feluca, senza coperta --, addetto al servizio delle navi maggiori». En l'ex. més antic, anomena el Boccaccio una mateixa embarcació, adés *barca*, adés *fregata*. Encara Covarrubias ho posava de relleu: «batelejo, que suele llevar consigo la galera, y la echa a la mar quando ay necesidad de llegar con ella a tierra». No era rar, com diu Jal, que anomenessin *fragata* el «canot d'un navire», que de vegades anava a remolc de la nau grossa (doc. de 1541, en Jal, 718b), però que molts altres cops era portat dins l'embarcació, com en cita diverses proves, p. ex. en els Estatuts de Sant Joan de Jerusalem (1603): «que les galères dans lesquelles on mettra les esquifs et les petites *frégates* sortent promptement du port --- après qu'on aura mis dedans, comme nous avons dict, les chaloupes et les esquifs ---»; el doc. francès més antic, de 1525 (Jal, 1318b), esmenta una *fraguat*, junt amb dues *barques*, entre els accessoris que col·locaran vora el timó de la nau Sainte-Marie Bonaventure; etc.

Sembla clar que aqueixa fragata degueren usar-la els tripulants per tal de salvar-se en cas de naufragi del vaixell gran; i encara que aqueix ús no fos l'únic a què es podia destinar aquesta mena de xalupa (que en el S. XVI sovint servia de bot d'avis), és natural que vagi impressionar la imaginació més que no els altres, i que en record dels casos en què fragates ja havien prestat aqueix servei, vagin donar a aquesta classe d'embarcació el nom de *la naufragata*, per oposició amb els simples llaguts o amb les xalupes més considerables, inadequades per a aqueix servei; això es pogué esdevenir en una època en què el llatinisme *naufragare* no fos encara d'ús general en el parlar vulgar, i en què la marineria més rude, poc conixedora d'aquest verb, va poder pendre l'element *nau*-pel nom genèric de tota nau o embarcació: cosa fàcil més que més si tenim en compte que, segons Vidos, el mot nasqué a Sicília i Nàpols, on el català era llengua d'ús corrent des del S. XIII, i en català es diu *nau* en lloc de l'it. *nave*.

Pel que fa a la variant italiana amb *-e* (*freg-*) va poder néixer, sigui per etimologia popular de *fregare* «frettare la nave» (*Diz. di Mar.*), sigui per una variant **naufragare*, comparable al *nafregare* de les glosses de

Silos i de San Millan (veg. més en *NAFRAR*). A Itàlia la variant *fragata* s'empra avui a Sicília i a Nàpols, però no es troba documentada en textos antics; en català i cast. en canvi, és la forma més comuna de totes les èpoques, potser degut a la transmissió pel cat., on es confonen oralment la *e* i la *a* pretòniques, per bé que ja hem vist que també hi ha casos de *freg-* en català; en castellà no en manca algun testimoni antic (Rosas de Oquendo, c. 1600) i d'aquí deu haver sortit el santand. *freata*.

¹ Notem així mateix que no hi ha notícies del gr. clàssic *ἄφρακτος* després del S. II, almenys aplicat a embarcacions, i que Vidos cau en la mateixa inversemblança, que retreu a Brüch, de pendre com a ètmon d'un nom d'embarcació un nom en plural, en el nostre cas el neutre *πλοῖα ἄφρακτα*, com sigui que el femení del nostre adjectiu era *ἄφρακτος*, idèntic al masculí. — ² Una temptativa més recent, dels Kahane (*RPhCal*. xix, 1965, 266-7), no mereix ni li cal més que una negativa sumària: seria un derivat de *FALCA* 'tascó, falca!' (també aplicat a vaixells). No sols és infundat fonèticament (com ja admet *AlcM*, l'hapax *faragata* d'un doc. de 1542, *Ardits*, és errada, contra una cinquantena de dades de *freg-* o *frag-* unànime), sinó enterament mancat de base semàntica: no solament és gratuïta l'afirmació que la fragata tingué la borda alçada amb falques sinó que precisament consta que era «nau de orla baixa» (Lacav., etc.).

Fràgil, fragilitat, fragment, fragmentari, fragor, fragorós, fragós, fragositat, V. fracció, Fradura, V. frau f. i fragor (FRACCIÓ) Frai, fraire, frairesca, frame-nor, V. frare

FRANC, 'lliure, exempt', 'liberal, generós en dons', 'de tracte obert', pres del germ. FRANK, nom dels francs, dominadors de Gàllia, que hi constituïren la classe noble, exempta de tributs, i una situació semblant existí en la nostra Marca en els segles VIII i IX almenys, en què feren gran paper en la nostra Reconquesta. □ 1.ª doc.: S. XIII.

«Cor aquest sia estat crucificat e mort per vosaltres, jucus --- per açò vos ha punits en captivitat dels crestians e encara dels serraïns, a significar que en totes maneres sots indignes de ésser sots *franchs*, per ço cor a feels e a infeels vos fa ésser sots meses», «con Blanquerna fo absolt del papat e s sentí *franch* a anar a servir Déu en vida ermitana, lo goig --- qui-l vos puria dir?» (*Blanq.* (NCL. II, 190.9, 252.27), i V. una altra cita en *franquetat*).

Alta aplicació, del temps de Lull, on torna i retorna la idea del 'lliure albir', expressada diversament només en el detall dels mots: «*franch* arbitre» (*Blanq.* I, 225.10), «accídia ni altre peccat no són tan forts en home que pusquen destruir a home lo *franch* arbitre, que Déus ha creat en tan gran força e virtut, que --- no pot ésser vençut ---» (id. I, 108.27), que ja resta comú des de llavors «no-ls ha tolt lo universal Creador lo *franc* arbitre», JoMartorell (Ag. I, 11). Al-